

VI. KRONIKA

SESJA NAUKOWA

POŚWIĘCONA DWUSETNEJ ROCZNICY ŚMIERCI MONTESKIUSZA

W dniach 27 i 28 października 1955 r. odbyła się w Warszawie sesja naukowa w związku z dwusetną rocznicą śmierci Monteskiusza, zorganizowana przez Komitet Nauk Prawnych PAN.

Sesja, dokonując naukowej analizy dzieła Monteskiusza, będącego, jak się wyraził zagajając sesję sekretarz naukowy I. Wydziału PAN prof. Wasilkowski, „potężnym katalizatorem ruchu umysłowego XVIII stulecia“, wskazała na bliskość postępowych tradycji nauki francuskiej, przypomniawszy jeszcze raz, że skarby kultury nie są własnością poszczególnych narodów, a wchodzą w skład jednej kultury ogólnoludzkiej.

W toku sesji wygłoszono cztery referaty.

Referat prof. K. Koranyi'ego, *Tło historyczne dzieła Monteskiusza* miał charakter wprowadzający. Po krótkim szkicu współczesnej Monteskiuszowi ideologii ustrojowo-prawnej, przechodzi autor do analizy stosunków ustrojowo-prawnych tych państw, które poznał Monteskiusz w czasie swych podróży po Europie, ze szczególnym oczywiście uwzględnieniem Francji Ludwika XIV. Kończy autor wstępniem się w zagadnienia środowiska, z jakiego wyrósł Monteskiusz oraz walki absolutyzmu świeckiego z duchownym.

Dyskutanci wskazując na zalety referatu (prof. prof. Grzybowski, Szczaniecki, Baszkiewicz) zgłaszali uzupełnienia oraz nowe problemy. Prof. Grzybowski w swym niezwykle ciekawym wystąpieniu domagał się uwzględnienia momentów gospodarczych przy analizowaniu środowiska Monteskiusza i zwrócił uwagę na to, że walka we Francji XVIII wieku toczy się już nie o dwa wyznania, lecz o to, czy wyznanie w ogóle może wywierać wpływ na państwo. Prof. Szczaniecki wysunął postulat szerszego wysunięcia wniosków historyczno-porównawczych z bogatego i umiejętnie wybranego materiału, zawartego w referacie. Dużo miejsca poświęcono zagadnieniu wpływu Monteskiusza na wielką rewolucję francuską (prof. Jaworski, kand. nauk. pr. Baszkiewicz), wskazywano na fakt, że w okresie swego uwsteczniczenia się, burżuazja wyraźnie odżegnywała się od idei Monteskiusza (prof. Leśnodorski). Kand. nauk prawnych Baszkiewicz zwrócił uwagę na przecenianie monarchii absolutnej jako czynnika przybliżającego układ kapitalistyczny, na niedostrzeganie przeważających w niej licznych elementów feudalnych. Na ciągłość, choć nie jednolitość myśli europejskiej, konieczność rozszerzenia tła intelektualnego dla lepszego oświecenia Monteskiusza wskazał prof. Leśnodorski.

W odpowiedzi referent sprzeciwił się niedostrzeganiu związków monarchii absolutnej z rewolucją francuską 1789, wskazując m. in. na fakt, że ustawodawstwo burżuazyjne rewolucji francuskiej było właściwie powtórzeniem ustawodawstwa Ludwika XIV, a w XVIII wieku jedynie prawo karne zachowało swój nawskroś feudalny charakter.

Referat doc. J. Wróblewskiego, *Teoria prawa Monteskiusza*, przyniósł obszerną analizę teorii prawa Monteskiusza. Autor dał nam tu charakterystykę jej filozoficzno-metodologicznych założeń, analizuje jego poglądy na prawo jako na

zjawisko życia społecznego, przedstawia zagadnienie tworzenia i realizacji prawa w tej teorii. Ciekawe uwagi poświęcił referent empiryzmowi, historyzmowi oraz relatywizmowi.

Cennym uzupełnieniem referatu był koreferat prof. Pławskiego o problematyce prawa karnego w twórczości Monteskiusza. Wskazując na pierwszoplanowość tego zagadnienia podkreśla autor postępowość postulatów Monteskiusza, a jednocześnie ich kompromisowość, wyraźną dążność „nie do zrewolucjonizowania umysłów, lecz do zreformowania ustrojów“.

Szeroka dyskusja nad referatami wydobyla wiele nowych elementów. Dyskutanci podkreślili głęboki humanitaryzm nauki Monteskiusza, jego wyższość w stosunku do innych współczesnych myślicieli (dr Zakrzewski, prof. St. Ehrlich). Prof. Bierzaniek i Kocot poruszyli kwestię miejsca Monteskiusza w prawie międzynarodowym. Podstawową ich tezę sprowadzić można do twierdzenia, że „Monteskiusz broni takiego układu międzynarodowego, który jest kompromisem burżuazyjno-szlacheckim, a który na odcinku prawa międzynarodowego przejawia się we współistnieniu i współdziałaniu różnych ustrojów politycznych“. Dyskusja wskazywała na konieczność unikania wszelkiego brązownictwa, a ukazywania również tego, co u Monteskiusza było słabsze, mniej dojrzałe.

Referat prof. Burdy, *Doktryna konstytucyjna Monteskiusza*, omawiał ogólne założenia monteskiuszowskiej doktryny konstytucyjnej, szczególnie jej społeczne i metodologiczne źródła, metodę oraz poglądy społeczne Montesquieu, reprezentowane głównie w koncepcji podziału władz. Autor silnie podkreślał te elementy doktryny Monteskiusza, które posiadają walor nieprzemijający i ogólnoludzki, a więc rzetelny humanitaryzm, koncepcję wolności jako rodzicielski rozwoju i postępu, ideę równouprawnienia, braterstwa i pokojowego współistnienia wszystkich narodów przy zachowaniu ich swoistego charakteru, przy poszanowaniu ich decyzji w przedmiocie urządzenia swych wewnętrznych stosunków.

Dyskusja tematykę znacznie rozbudowała. Prof. Peretiatkowicz zajął się doktryną pokojową Monteskiusza, kładąc akcent na jej aktualność dla czasów dzisiejszych z racji jej charakteru antymilitarystycznego, antykolonialnego oraz antymilitarystycznego. Prof. Rozmaryn wykazał w swym wystąpieniu, że postępowość doktryny Monteskiusza nie może już dziś być sztandarem walki mas pracujących Francji. Prof. L. Ehrlich podniósł potrzebę dalszych badań nad teorią podziału władz Monteskiusza. Dr Suchocki postulował jaśniejsze zanalizowanie dzieła Monteskiusza na tle współczesnej myśli polityczno-filozoficznej. Dr Arctowa, nawiązując do wypowiedzi prof. Grzybowskiego, przeciwstawiła się sugerowanej w referatach wyższości historyzmu nad metodą prawną-naturalną.

Jako ostatni został wygłoszony referat prof. Kopałka, *Monteskiusz w Polsce*. W oparciu o bogaty i nowy materiał faktyczny zwrócił autor uwagę na szereg zasadniczych momentów — na stosunek Monteskiusza do współczesnej mu rzeczywistości polskiej, na przyczyny recepcji idei Monteskiusza w Polsce końca XVIII wieku, jako reprezentujących kompromis feudalno-burżuazyjny — w czasie gdy we Francji przeważała już ideologia rewolucyjna. Następnie omówił rolę koncepcji Monteskiusza w naszym kraju w okresie przejścia od Oświecenia do romantyzmu, stosunek myśli polskiej do nich w XIX w., wreszcie zagadnienie Monteskiusza w polskim konstytucjonalizmie okresu międzywojennego.

Głosy dyskusyjne w zasadzie potwierdziły uogólnienia prof. Kopałka i miały charakter polemiczny w stosunku do tez raczej drugorzędnych. Dyskutanci wzbogacili je dalszym ciekawym materiałem faktycznym. Prof. Leśnodorski uwypuklił wpływ Monteskiusza na takich ludzi w Polsce, jak Konarski (który nawiązywał do

„Listów perskich“), Bohomolec czy St. A. Poniałowski. Obraz walk sejmu czteroletniego o reformę władzy królewskiej i polityki zagranicznej w oparciu o współczesną literaturę publicystyczną przedstawił prof. Hubert. Rozpatrywano wpływ koncepcji Monteskiusza na Czarotoryskiego, Kołłątaja i Potockiego (doc. Rostworowski), jak i na ideologię polską oraz ustawodawstwo początków XIX w. (prof. Sobociński).

Podsumowania sesji dokonał prof. J. Bardach. Stwierdził on, że sesja dokonała naukowej analizy dzieła Monteskiusza i wytyczyła dalsze nowe kierunki badań. Wszyscy uczestnicy wskazywali na tło epoki, na konieczność historycznego uwarunkowania. Patrzono więc słusznie na Monteskiusza jako na przedstawiciela epoki, w której żył, nie narzucano mu cech, które mogłyby pozorować aktualność jego postępowości dla czasów dzisiejszych. Jeżeli mimo tego wypadł Monteskiusz nieco odizolowany, to przede wszystkim dlatego, że zabrakło pogłębienia tła intelektualnego („obrazu insurekcji intelektualnej“) jego dzieła. Wśród dyskutantów przeważało stanowisko zbytnej ciągłości myśli europejskiej, przy czym nie zawsze trafnie dostrzegano u Monteskiusza nową jakość.

Sesja ma spore osiągnięcia. Bogactwo materiału w referatach pozwoliło na wszechstronne, lecz oczywiście nie wyczerpujące, spojrzenie na Monteskiusza. Nieśluszenie postawiono zarzut pod adresem organizatorów sesji, że nieuwzględniono w niej odrębnego referatu poświęconego niewątpliwie ważnemu zagadnieniu, wpływu teorii podziału władz na rozwój konstytucjonalizmu europejskiego. Sesja nie mogła objąć wszystkich problemów związanych z dziełem Monteskiusza, a zagadnienie podobne, niezmiernie rozległe, wymagałoby zorganizowania sesji specjalnej.

Walka ze schematyzmem, z jednostronnością i pochopnym uogólnianiem bez oparcia źródłowego przejawiała się w ataku na przeciwstawianie sobie historyzmu i doktryny prawno-naturalnej, w dostrzeganiu niebezpieczeństwa, jakim jest gorliwe przyklepanie etykietek. Ostro skrytykowano wszelkie próby brązownictwa, „ulepszania“ Monteskiusza, nadania sesji charakteru jubileuszowo-obchodowego.

Sesja nie miała charakteru zamkniętego, stanowić miała czynnik przygotowujący i przyspieszający nowe badania. Rezultaty sesji napawają przekonaniem, że jesteśmy zdolni dawać coraz lepsze prace, stojące na coraz wyższym poziomie.

Materiały sesji ukażą się w całości drukiem w najbliższej przyszłości.

H. O.

Z PRAC KATEDR HISTORII PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO

W ramach organizowanych przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego konferencji poświęconych ustalaniu planów naukowo-badawczych na okres 1955—60, odbył się w Krakowie dnia 15. 10. 1955 r. zjazd kierowników katedr historii państwa i prawa polskiego ze wszystkich ośrodków uniwersyteckich. W obradach udział wzięli prof. prof. W. Hejnosz (Toruń), Z. Kaczmarczyk (Poznań), B. Leśnodorski (Warszawa), J. Mazurkiewicz (Lublin), St. Śreniowski (Łódź), S. Wysłouch (Wrocław) i A. Vetulani (Kraków). MSW reprezentował prof. J. Bardach, rzecznik Rady Głównej.

Przewodniczący posiedzenia prof. Vetulani po krótkim zagajeniu zakomunikował bolesną wiadomość o zgonie prof. Z. Wojciechowskiego, kierownika katedry historii państwa i prawa polskiego w Poznaniu i wygłosił okolicznościowe przemówienie. Prof. Bardach charakteryzując zasługi naukowe prof. Wojciechowskiego zwrócił m. in. uwagę na rolę jaką odegrał Zmarły w pracach nad planowaniem badań histo-

ryczno-prawnych. Zebrani postanowili wysłać do Rady Wydziału Prawa U. P. depezę kondolencyjną.

Porządek dzienny obejmował:

1. Referaty kierowników katedr dotyczące realizacji planu za okres 3-ch ubiegłych lat oraz przedstawienia planów na dalsze pięciolecie (1955—60).

2. Dyskusja ogólna nad planami i potrzebami katedr. Na wniosek prof. Vetulaniego włączono do porządku obrad sprawę kierunkowej specjalizacji katedr.

W wyniku dyskusji stwierdzono, że:

1. Zdecydowana większość ośrodków historyczno-prawnych włączyła się do kompleksowego planu badań nad historią własności środków produkcji w Polsce feudalnej i kapitalistycznej zainicjowanych przez Zakład Nauk Prawnych PAN. Tematycznie wyodrębnia się tu kilka głównych problemów: a) feudalna własność ziemi, b) prawa chłopskie do ziemi w Polsce feudalnej, c) własność miejska w okresie feudalizmu. Sporo uwagi poświęca się analogicznym zagadnieniom okresu przejścia od feudalizmu do kapitalizmu. Słabiej natomiast są wciąż jeszcze reprezentowane studia nad własnością burżuazyjną. Problematykę własności ziemi zamyka temat o reformie rolnej w Polsce burżuazyjno-obszarniczej opracowywany w ośrodku łódzkim. Prace związane z własnością przemysłową reprezentują tylko dwa ośrodki (Poznań i Wrocław).

2. Uznano za trafne, że katedry państwa i prawa polskiego uwzględniają w problematyce swoich badań zagadnienia reprezentowanych przez nie regionów. Ośrodkami, które idą najdalej w regionalizacji badań są Wrocław i Lublin. Zwrócono uwagę na konieczność opracowania bardziej wszechstronnego planu w zakresie dziejów prawa i państwa na Pomorzu. Dyskusja wskazała również na pewne niebezpieczeństwa związane z zbyt wąsko pojętą bazą badań. Wskazano np. na konieczność poszerzenia problematyki ośrodka lubelskiego, który dotychczas koncentrował głównie swe zainteresowania wokół problematyki miejskiej na Lubelszczyźnie u schyłku feudalizmu i w początkach kapitalizmu.

3. Kierownicy katedr podkreślali w swych referatach wzrost zainteresowań badawczych, głównie wśród młodszej kadry pracowników nauki, dziejami nowszymi i najnowszymi państwa i prawa (od 2 poł. XVIII w. do 1939 r.). I tu dyskusja uwypukliła szereg niedostatków, szczególnie w odniesieniu do okresu imperializmu na ziemiach polskich. Niezadowolająca sytuacja w tej dziedzinie wynika z braku odpowiednio przygotowanych specjalistów, którzy prócz znajomości metody historyczno-prawnej posiadaliby pogłębione wiadomości w zakresie obowiązującego w tym okresie prawa pozytywnego. Zwrócono uwagę na konieczność przygotowania części młodej kadry do prac badawczych tego typu. Dotychczas jedynie katedry historii państwa i prawa polskiego U. W. (seminarium prof. Bardacha), Uniw. B. Bieruta (doc. Ryszka) a częściowo także i U. Ł. zajmują się szerzej zagadnieniami państwa i prawa w okresie międzywojennym.

4. Z zagadnieniem historii własności środków produkcji w Polsce jak i szeregiem innych problemów ściśle łączy się sprawa wydawnictw źródłowych. W działalności źródłoznawczo-wydawniczej na czoło wysuwa się ośrodek krakowski. Prowadzi się tu prace nad: a) wydawnictwem ksiąg sądowych wiejskich, b) ustawodawstwem okresu monarchii stanowej (Statuty Kazimierza W.) oraz c) przygotowuje się do druku dekrety królewskie z czasów Ks. Warszawskiego. Rozpoczęte prace nad t. II Corpus Iuris Polonici zostały chwilowo wstrzymane. — Poza Krakowem działalność wydawniczą prowadzą: Poznań (zbiory orytyli magdeburskich oraz diariusz sejmowy z r. 1793) i Warszawa (Corpus Iuris Polonici t. IV/2).

5. Dotkliwą bolączką jest brak większej liczby prac z zakresu prawa sądowego.

Należy się spodziewać pewnego ożywienia w tej dziedzinie w miarę ukazywania się ksiąg sądowych wiejskich.

W toku całej konferencji zarówno w referatach kierowników katedr, jak i wypowiedziach dyskutantów zasadniczym problemem stale powtarzającym się była sprawa młodej kadry. Dyskusja wykazała (prof. prof. Vetulani, Wysłouch, Mazurkiewicz), że jednym z głównych zadań kierownika katedry winno być pozyskiwanie spośród słuchaczy kandydatów, wykazujących określone zainteresowania historycznoprawne, na członków proseminarium prowadzonego już od II roku studiów. Podkreślono z naciskiem, że zajęcia te winny być zaliczane zarówno do pensum profesora jak i studenta. Tylko w rezultacie systematycznego pogłębienia wiadomości i wcześniejszego poznania metody pracy naukowej student będzie mógł na IV roku opracować pracę magisterską na należytych poziomie. Dotychczasowa praktyka wykazała, że magistranci uczęszczający na proseminarium historycznoprawne dopiero od III (lub IV roku) nie są należycie przygotowani do napisania pracy magisterskiej.

Problematyka prac magisterskich winna być związana z zakresem badań katedry. Należy je traktować jako prace o charakterze naukowym. Z czasem mogą się one stać dla magistra punktem wyjścia do poważniejszych studiów.

Odnosnie warunków pracy naukowej, istniejącej kadry pomocniczych pracowników nauki, wszyscy kierownicy katedr doszli do wniosków, że 1° pomocniczych pracowników nauki należy oceniać głównie pod kątem widzenia ich działalności naukowej; w związku z czym 2° należy zapewnić im odpowiednio dużo czasu dla kontrolowanej pracy naukowej, a to przez a) zmniejszenie obciążenia zajęciami dydaktyczno-administracyjnymi lub b) zwiększenie ilości etatów asystentów i adiunktów, co umożliwiłoby rozłożenie prac dydaktyczno-administracyjnych na większą liczbę osób.

Podkreślając celowość konferencji umożliwiającej zacieśnienie współpracy pomiędzy wszystkimi katedrami historii państwa i prawa polskiego, wysunięto i zaaprobowano wniosek, aby kierownicy katedr spotykali się co roku na dorocznych konferencjach poświęconych omówieniu postępów prac oraz planów na rok następny. Zebrania takie winny łączyć się z referatami na tematy naukowe. Uzgodniono też potrzebę wymiany między katedrami zestawień tematów opracowywanych pod ich kierunkiem, co pozwoli zapobiec dublowaniu prac badawczych. Wreszcie wyrażono pragnienie, aby prace naukowe interesujące kilka ośrodków historycznoprawnych były referowane i dyskutowane w innych katedrach.

Dalszym bardzo istotnym momentem podkreślonym w czasie dyskusji była sztuczna linia podziału pomiędzy powszechną historią państwa i prawa a historią państwa i prawa polskiego. Na przykładzie problematyki Wrocławia i Poznania wykazano, że badacz zajmujący się dziejami prawa ziem pod zaborem pruskim nieuchronnie musi się zająć szeregiem zagadnień wchodzących w zakres powszechnej historii państwa i prawa. W związku z tym postanowiono prosić Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, by przy opracowywaniu tematyki badawczej na następne lata katedry historii państwa i prawa polskiego przedstawowały swe plany łącznie z katedrami powszechnej historii państwa i prawa.

W. M. B.

UNIwersytet
im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Katedra Prawa Międzynar.
Publicznego

